

חידון הילדים ירושלים שלי

לתלמידי כיתות ה' במערכת החינוך

מפגש עם העיר ירושלים לדורותיה, הלשון העברית, אישים מבנים וערכים

חידון הילדים ירושלים שלי

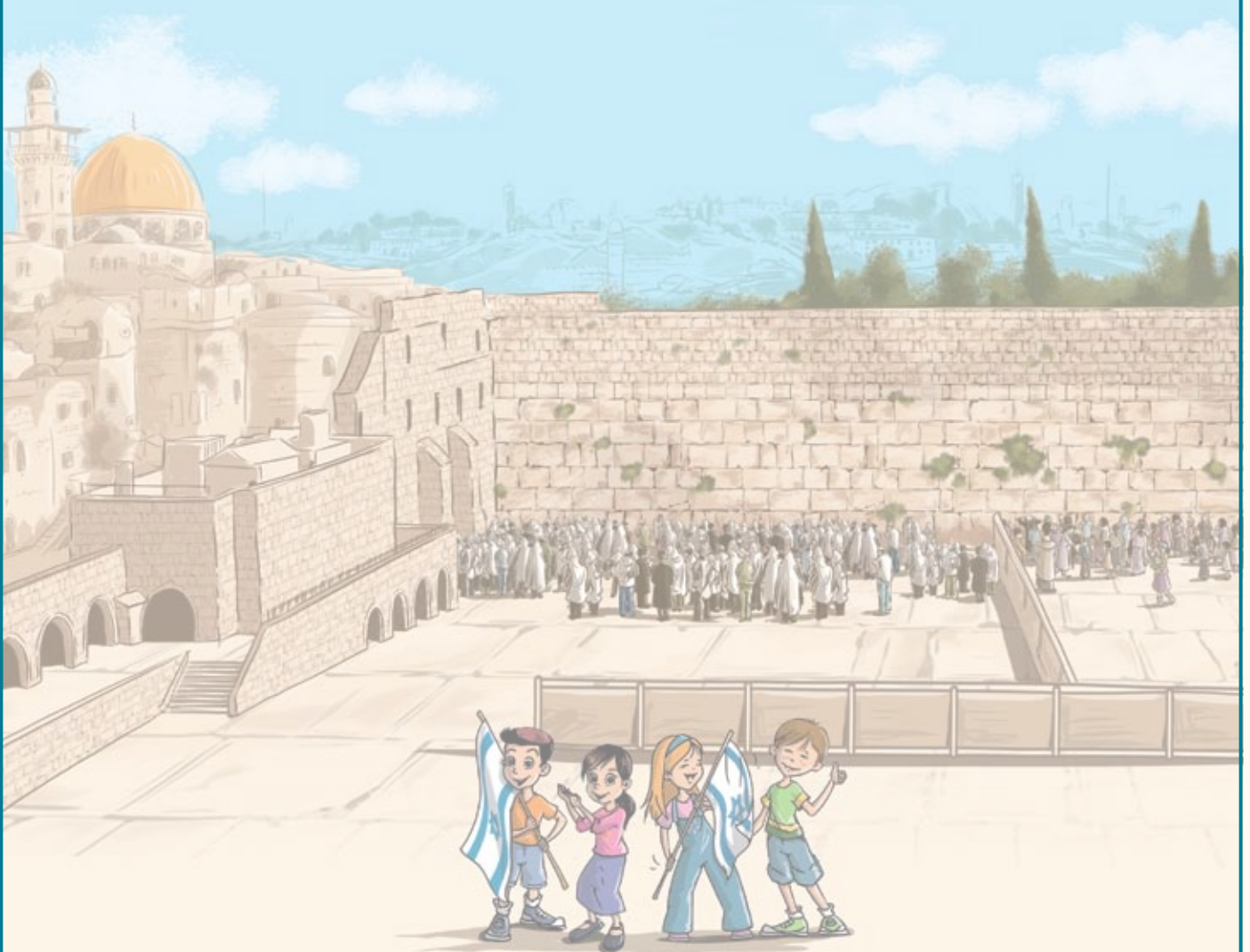
לתלמידי כיתות ה' במערכת החינוך

מפגש עם העיר ירושלים לדורותיה, הלשון העברית, אישים מבנים וערכים

תוכן עניינים:

פָּרָק א': יְרוּשָׁלַיִם לְתַקּוּפוֹתֶיהָ - הַיְשׁוּב הַיְהוּדִי בִירוּשָׁלַיִם לְאַרְךָ הַדּוֹרוֹת.....5-14

פָּרָק ב': לְשׁוֹן עֵבְרִית, אִישִׁים, מְבָנִים וְעֶרְכִים בִירוּשָׁלַיִם.....15-21

פרק א':

ירושלים לתקופותיה - הישוב היהודי בירושלים לארך הדורות.

מאדם הראשון עד דוד המלך

הר המוריה - הר הבית

העולם נוסד, על-פי המסורת, מ"אבן השתיה". סלע זה נמצא בהר הבית בירושלים - הוא הר המוריה - במקום שבו היה קדש הקדשים של בית-המקדש. הסלע נקרא "אבן השתיה" כי ממנו השתת העולם, כלומר במקום זה התחיל העולם, וממנו שואב העולם את כוח קיומו.

האבות בירושלים

לפי המסורת, עקדת יצחק התרחשה בהר המוריה, הוא הר הבית. אברהם אבינו נצטוו להקריב לאלקים את בנו יצחק. זה היה נסיון גדול שאברהם עמד בו. בסופו של דבר יצחק רק נעקד (נקשר) על-גבי המזבח, כי ברגע האחרון צנה מלאך אלקים על אברהם: "אל תשלח ידך אל הנער" [בראשית כ"ב, י"ב]. בעת ההיא הכריז אברהם על הקמת המקדש, באמרו: "אלקים יראה" - כלומר במקום זה, שנעקד עליו יצחק, יבנה מזבח קבוע, להקריב עליו קרבנות לפני אלקים.

המקום אשר יבחר ה'

בני יעקב, הלא הם בני-ישראל, ירדו לגלות במצרים. משה רבנו נשלח להעלותם ממצרים, ורק כעבר ארבעים שנות נדודים במדבר, הגיעו לארץ-ישראל עם יהושע בן-נון. בתחלת הדרך לארץ-ישראל קבלו בני-ישראל את התורה על הר סיני. אלקים בחר לשכן את שכינתו בירושלים, על כן היא נקראת "עיר האלקים". ירושלים אינה מופיעה בתורה בשמה, אלא ברמז: "...המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם..." [דברים ט"ז, ו].

תקופת בית ראשון (1000-586 לפני הספירה)

כבוש ירושלים בידי דוד

כשכבש יהושע בן-נון את הארץ, נותרה ירושלים מבלעת פנענית עצמאית. כאשר המלך דוד למלך, לפני כ-3,000 שנה, הכשיר את הר המוריה לבנין בית-המקדש. הוא כבש את ירושלים מהיבוסים, והכריז עליה כבירה הראשונה של כל עם-ישראל, על שבטיו השונים. לאחר כבוש יבוס, הרחיב דוד את גבולות העיר והקים מבנים ומגדלים. בעיר דוד נמצאו שרידים מועטים מתקופת דוד וימי המלוכה.

הכנות דוד המלך לבנית המקדש

לאחר שכבש דוד את ירושלים מידי היבוסים וקרא לה "עיר דוד", קנה את הר המוריה מארנן

היבוסי (שהיה לו שם גרן). דוד המלך בנה במקום מזבח, והכריז שזה יהיה המקום הקבוע להקרבת קרבנות.

בניית המקדש

כעבר חמשים שנה בנה שם שלמה המלך, בנו של דוד, את בית-המקדש הראשון. על-פי המסורת, במעמד חנופת הבית ירדה אש מן השמים על המזבח - סימן לשכינת אלקים שירדה למקדש. את ארון האלקים, שנדד עם בני-ישראל בכל שנות המסע במדבר, הכניסו הכהנים למקום הקדוש ביותר במקדש, קדש הקדשים.

בית-המקדש היה בנין גדול מקף חצרות, שנצב בירושלים על הר המוריה, הוא הר הבית. שלש פעמים בשנה עלו לבית-המקדש יהודים מכל הארץ: בפסח, בשבועות ובסוכות (שלשת הרגלים).

סוף תקופת בית ראשון וגלות בבל

כ-400 שנים עברו מאז שנבנה בית-המקדש הראשון ועד שהחריבו אותו הבבלים. חרבן בית-המקדש הראשון מתאר בסוף ספר מלכים ב'. נבוכדנצר מלך בבל וחייליו פרצו את חומות ירושלים לאחר מצור שנמשך שלש שנים. הבבלים הכו את יושבי ירושלים, עד שבסופו של דבר, בתשעה באב בשנת 586 לפני הספירה הנוצרית, החריבו את בית-המקדש וגרשו את תושבי ממלכת יהודה לבל, לגלות שנמשכה שבעים שנה.

תקופת בית שני (538 לפני הספירה - 70 לספירה)

ימי שיבת ציון

שבעים שנה לאחר חרבן בית-המקדש הראשון הקימו שבי ציון (בהנהגת עזרא ונחמיה) את בית-המקדש השני. בשלב הראשון שקמו את המזבח מהריסותיו, אחר-כך בנו את בית-המקדש ולבסוף הקימו חומה מסביב להר הבית ולעיר דוד. בית-המקדש השני היה צנוע ביחס לבית-המקדש הראשון ופחות מפאך ממנו.

מרד החשמונאים ביונים

עם כבוש ארץ-ישראל בידי אלכסנדר מוקדון, בשנת 332 לפני הספירה הנוצרית, החלו לחדר מנהגים יוניים לארץ. היונים שלטו בירושלים, ובית-המקדש הפך למקום של עבודת אלילים. יהודה המכבי הנהיג מרד נגד היונים. בשנת 164 לפני הספירה הנוצרית, לאחר הנצחון, נכנס לבית-המקדש וטהר אותו. לזכר המאורע אנו חוגגים את חג החנכה. בהנהגת הכהנים מבית חשמונאי היתה ארץ-ישראל למדינה יהודית עצמאית שבירתה ירושלים במשך כמעט מאה שנים. השלטון היהודי פסק כאשר הגיעו הרומאים וכבשו את הארץ.

ימי הורדוס והרחבות המקדש

הורדוס מלך בירושלים מטעם הרומאים. בתקופה זו הרחיב את הר הבית, בנה מחדש את בית-

המקדש והפך אותו למבנה פאר, שעליו נאמר: "מי שלא ראה בית-המקדש בבנינו, לא ראה בנין מפאר מעולם" [גמרא במסכת סכה].

העיר ירושלים התרחבה מאד בתקופה הרומית. מעיר קטנה וחרבה בתחלת ימי בית שני הייתה לעיר גדולה, שבה רחובות רחבים, שוקים, חנויות, מבני צבור ובתים פרטיים. עם התרחבות העיר שנה תנאי החומות, שהקיפו עתה שטחים נרחבים מן העיר. המוני עולי הרגל שפקדו את העיר שלש פעמים בשנה תרמו לשפור מעמדה של ירושלים וחשיבותה בעולם.

חרבן המקדש וגלות ירושלים

בשנת 66 לספירה התחילו היהודים מרד גדול ברומאים ששלטו בארץ. אספסינוס הקיסר ובנו טיטוס נשלחו מרומא לדכא את המרד. המרד הגדול נכשל: בשנת 70 לספירה כבש טיטוס הרומאי את ירושלים, החריב את בית-המקדש השני והגלה חלק מהיהודים לרומא, שם שמשו כעבדים. בנוסף, לקח עמו טיטוס את כלי המקדש. גם חרבן בית-המקדש השני, כמו חרבן הבית הראשון, ארע בתשעה באב.

ירושלים בתקופת המשנה והתלמוד (התקופה הרומית-ביזנטית) (638-70)

עיר רומית-אלילית

עשרות שנים עמדה ירושלים בחרבנה, ובה שרידי מגדלים וכתלי הר הבית, עד שהקיסר הרומי אדרינוס הקים בה עיר רומית-אלילית בשם אליליה קפיטולינה. העיר הייתה מפארת, ונבנו בה בנינים מרשימים ורחוב מרפזי לחניות (קרדו). הרחובות רצפו ובככרות הצבו פסלים. לאחר הקמת העיר אסרו על יהודים להכנס אליה.

עיר נוצרית בתקופה הביזנטית

בשנת 326 הפכה הקיסרות הרומית המזרחית (הביזנטית) לנוצרית, ובמשך כ-300 שנה נבנו בירושלים כנסיות רבות. יהודים לא התגוררו בה מאז חרבן בית-המקדש; רק פעם בשנה, בתשעה באב, הרשו יהודים להתקרב לעיר ולהשקיף עליה מהר הזיתים הסמוך.

יהודי ירושלים בתקופה המסלמית (638-1099)

ישוב יהודי בירושלים בחסות המסלמים

בשנת 638 כבשו הערבים המסלמים את ירושלים והפכו את הכנסיות למסגדים. על הר הבית נבנה מסגד אל-אקצה, ומצפון לו, על אבן השתיה, נבנתה כפת הסלע ("כפת הזהב"). ירושלים לא שמשה כעיר בירה אלא כעיר קדש מסלמית, ונקראה "אל-קודס".

בתקופה זו, לאחר כ-570 שנה שבהן נדד המרכז הרוחני של יהודי ארץ-ישראל ליבנה, לצפורי ולטבריה, הוא שב לירושלים.

ישוב ירושלים ועליה לרגל

הישוב היהודי התרכז בתקופה זו בעקר בדרום העיר. התושבים שלמו לשלטון המסלמי מס שנתי (לעתים נדרשו לשלם מסים כבדים מאד), ובתמורה התר להם לשבת בירושלים ולקבל את הגנת השלטון. בנוסף, יהודים מבבל ומארץ-ישראל הרשו לעלות לירושלים ולבית-המקדש ובכך חדשה העליה לרגל שלש פעמים בשנה. יהודי ירושלים, ואתם המוני עולי רגל, נהגו להתפלל על הר הזיתים ולהשתטח למרגלות שער הרחמים הסגור, שמאחוריו היה מקום המקדש.

ירושלים - בירת ממלכת הצלבנים (1099-1260)

הנוצרים לא מאפשרים ישוב יהודי בירושלים

בשנת 1099 יצאו מאירופה נוצרים במטרה לכבש את ארץ-ישראל מידי המסלמים ולשחרר את כנסיית הקבר שבירושלים. נוצרים אלה פנו "הצלבנים". במהלך מסע כבוש הארץ מידי המסלמים, המכונה "מסע הצלב", הם כבשו את ירושלים באכזריות ושלטו בה במשך כ-150 שנה. יהודים רבים נשרפו, אחרים נפלו בשבי הצלבנים, ויהודים בודדים הרשו לגור בירושלים אך נאסר עליהם לערוך טקסים דתיים.

ירושלים תחת שלטונות מסלמיים שונים (1260-1917)

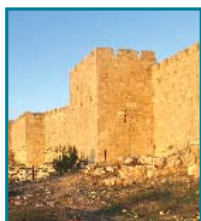
עליות לארץ ובניית בתי-כנסת בירושלים

מאמצע המאה ה-13 שלטו בירושלים שליטים מסלמיים שונים: ממלוכים, עות'מאנים (טורקים), מצרים ואחרים. גם הישוב היהודי חדש בתקופתם, ופרט ל-19 השנים שבין מלחמת העצמאות, ב-1948, למלחמת ששת הימים, לא פסק עד ימינו אלה. בתחלת התקופה הממלוכית היו יהודי ירושלים מעטים מאד, ובהמשך גדלה הקהלה לכמה מאות משפחות והתבססה. כשעלה הרמב"ן מספרד לארץ-ישראל בשנת 1267, הגיע לירושלים. באגרת ששלח לבנו, תאר את המצב הקשה של הקהלה היהודית בעיר: "מצאנו בית חרב בנוי מעמודי שיש וכפה יפה ולקחנו אותו לבית-הכנסת, כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרבות זכה" (א. יערי, אגרות ארץ-ישראל, עמ' 85). במהלך המאה ה-14 עלו יהודים לירושלים הן מארצות המזרח, הן מארצות אשכנז.

ירושלים תחת השלטון העות'מאני (הטורקי)

בשנת 1517 נכבשה העיר בידי האימפריה העות'מאנית. בחמשים השנים הראשונות לשלטון העות'מאני בירושלים נבנו ושקמו הבצורים. הסלטאן התורכי סולימאן המפאר בנה את חומת העיר העתיקה, המפרת לנו היום, וכן חמשה מתוך שמונת השערים שבה. חיי היהודים היו נסבלים, הסלטאן הזמין את היהודים שגרושו מספרד להתישב ברחבי ממלכתו וחלקם התיישבו בירושלים. במאה ה-15 התרבו בירושלים תלמידי חכמים, שהמריצו את התפתחות חיי הרוח והיצירה היהודיים בירושלים; אולם משנחלשה האימפריה העות'מאנית, הדרדר גם מצב היהודים.

עלית יהודים אשכנזים לירושלים

שירה גדולה במיחד של עולים אשכנזים, ובראשה רבי יהודה הקסיד, הגיעה לירושלים בסוף המאה ה-17. תלמידיו קנו קרקע לצורך בניית בית-כנסת אשכנזי בעיר, ב"חצר האשכנזים". רבי יהודה נפטר עוד בטרם החלו עבודות הבניה, וחסידי התקשו למצא ממון להמשך העבודות. למרות זאת לוו כספים מהשכנים הערבים ובנו חניות ואת בית-הכנסת. מכיון שלא הצליחו היהודים להחזיר את החובות, הרוסו בעלי החוב המסלמים את בית-הכנסת והמקום נקרא "חצר חרבת רבי יהודה הקסיד". אשכנזים רבים נאלצו לעזב את ירושלים.

התפתחות ירושלים מאמצע המאה ה-19

במהלך המאה ה-19 הפכה ירושלים מעיר מזרחית ושולית באימפריה העות'מאנית לעיר המרכזית של ארץ-ישראל, עיר הקדש ומוקד ענין בין-לאומי. מספר יהודי ירושלים גדל כמעט פי שנים בעקבות השפור בתנאי המחיה, עלית תלמידי הגר"א מאירופה והגירה של הקהלה היהודית מצפת לירושלים לאחר שמגפה ורעידת אדמה פקדו את העיר. בשנים אלה קבלו היהודים התר מהשלטונות לשקם את בתי-הכנסת שבין החומות.

תקופת היציאה מן החומות

באמצע המאה ה-19, בעקבות הרפורמות שהנהיגו הטורקים, ועלית חשיבותה של ירושלים בעיני המעצמות, נפתחו בעיר קונסוליות (שגרירות) של ארצות שונות. מעמדם של היהודים המשיך להשתפר: השלטון הטורקי הפיר בראשון לציון, הרב הספרדי הראשי, כנציגה הרשמי של הקהלה היהודית. עם זאת, תנאי המחיה היו קשים, חסרו דירות למגורים, אמצעי הפרנסה היו דלים ומצבם הכלכלי של יהודי ירושלים היה קשה. גם תנאי התברואה היו קשים. כדי לפתור את מצוקת הדיור, הוקמה בעיר שכונת בתי מחסה, ומשפחות יהודיות התישבו גם ברבע המסלמי.

נדבנים מאירופה, שהידוע בהם הוא סר משה מונטיפיורי האנגלי, נחלצו לעזרת תושבי ירושלים. בשנת 1860 יזם מונטיפיורי את הקמת השכונה היהודית הראשונה מחוץ לחומות העיר - משכנות שאננים. תחלה סרבו משפחות יהודיות להתישב במשכנות שאננים מפחד השודדים בלילה, ועל פן הציע מונטיפיורי לשלם לכל מי שייסכים לגור מחוץ לחומות. הוא גם הקים ליד השכונה טחנת קמח, כדי שיהיה לתושבים מקום עבודה. בתקופה זו, המכונה "היציאה מן החומות", החלו גם גופים אירופיים לבנות מחוץ לחומות העיר (למשל את "מגרש הרוסים"), ואף נסללה הדרך הראשונה מיפו לירושלים.

התרחבות השכונות היהודיות מחוץ לחומות

בעקבות משכנות שאננים קמו עשרות שכונות יהודיות נוספות, בעקר מצפון-מערב לעיר העתיקה: מחנה ישראל, נחלת שבועה, מאה שערים, שכונת הבוכרים ועוד. לצד שכונות המגורים נוסדו מבני צבור כגון בתי-חולים. אל שני בתי-החולים היהודיים שכבר פעלו בעיר, נוסף בית-החולים "שערי

צ'דק", הראשון שנוסד מחוץ לחומות. בסוף המאה ה-19 החלה לפעל הרפכת מיפו לירושלים, אשר קצרה את משך הנסיעה לעיר. בתחלת המאה ה-20 הצליחו העות'מאנים גם לתקן את אמות המים העתיקות, שנבנו בתקופת הורדוס והובילו מים לעיר מהר חברון.

קשיי היהודים בסוף התקופה העות'מאנית

תקופת מלחמת העולם הראשונה, שפרצה ב-1914, הייתה קשה מאד עבור תושבי ירושלים בכלל, ועבור היהודים בפרט. למרות הסיוע שקבלו מיהודי ארצות-הברית, הם סבלו מעני ומרעב וגם מהתנכליות מצד הערבים. כוחם של הטורקים נחלש בעקבות כשלונם במלחמה, עד שנכנעו לכוחות בריטניה שכבשו את הארץ.

ימי המנדט הבריטי (1917-1948)

ירושלים כעיר מודרנית

בשנת 1917 עבר השלטון בירושלים מהטורקים לבריטים, שקבלו רשות (מנדט) לשלט בארץ-ישראל. הבריטים התייחסו לירושלים כאל עיר הבירה של ארץ-ישראל ורצו בה את מוסדות השלטון שלהם: מקום מושבו של הנציב העליון, בית המשפט העליון, משרדי ממשלה ועוד. הבריטים פעלו לשקומה של העיר ודאגו לפתוחה כעיר מודרנית, תוך הקפדה על שמור העיר העתיקה וסביבותיה.

בתקופת השלטון הבריטי התרחב השטח הבנוי של ירושלים והוקמו השכונות רוממה, סנהדריה, מחנים וגבעת שאול ולצדן שכונות הגנים: תלפיות, מקור חיים, רחביה, בית וגן, בית הכרם וקרית משה. שש שכונות אלה היו הראשונות שנבנו רחוק מרחוב יפו ומהעיר העתיקה, ובהן בתים חד קומתיים וגגות רבות. גם המרכז המדיני של הישוב היהודי התבסס בירושלים והוקמו בה מוסדות כגון הסוכנות היהודית, הועד הלאומי, קרן קיימת לישראל, קרן היסוד, ועד הצירים ועוד. הוקמו מבנים צבוריים לאכלוסיה היהודית: בנין המוסדות הלאומיים, סמינר למורים ובית בריאות במרכז העיר. מלון המלך דוד היה אחד מבנייני הפאר שנבנו בירושלים בתקופה זו, ורחוב בן-יהודה היה המרכז המסחרי החשוב של העיר החדשה.

ירושלים כמרכז הלאומי של הישוב החדש

ירושלים הפכה למרכז הלאומי של הישוב היהודי החדש בארץ. המוסדות הלאומיים פעלו בירושלים, הרבנות הראשית לישראל נוסדה על-ידי הרב אברהם יצחק הכהן קוק, תחנת הרדיו הממשלתית "קול ירושלים" התחילה לשדר, יצא לאור העתון היהודי בשפה האנגלית - "גרופלם פוסט" - והוקמה האוניברסיטה העברית על הר הצופים.

מאבק על המדינה שבדרך

ממשלת בריטניה הסכימה להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, אך הערימה קשיים ולא עזרה בהקמתה. הערבים בארץ התנכלו לישוב העברי, ובעקבות זאת קמו תנועות מחתרת יהודיות שפעלו להגנה על היהודים מפני הערבים ונאבקו בבריטים. בתגובה, עצרו הבריטים רבים מלוחמי

המחטרות וכלאו אותם בבית-המעצר ב"מגרש הרוסים" ועל אחדים מהם נגזר דין מות.

סוף שלטון המנדט

לאחר מלחמת העולם השנייה עלתה שאלת השליטה בארץ-ישראל. בריטניה אבדה מעצמתה הבין-לאומית והחלה בהשבת כחותיה, שהיו פזורים בארצות שונות, לארצם. האו"ם התכנס כדי לדון בגורל ארץ-ישראל לאחר עזיבת הבריטים. ב-29 בנובמבר 1947 החליטו מדינות האו"ם כי ארץ-ישראל תחלק לשתי מדינות, לערבים וליהודים, ואלו ירושלים תהיה תחת מנדט בין-לאומי. היהודים שמחו בהחלטה זו ואלו הערבים סרבו לקבלה ופתחו במאבק ביישוב היהודי בארץ-ישראל. המנדט הבריטי בארץ תם בחצות הליל שבין 14 ל-15 במאי 1948. ביום ששי, 14 במאי 1948, יזמו האחרון של המנדט הבריטי בארץ-ישראל, הכריז דוד בן גוריון על הקמת מדינת-ישראל.

מלחמה על הדרך לירושלים

עם קבלת ההחלטה באו"ם על הקמת מדינה יהודית לצד מדינה ערבית בארץ-ישראל, התחילו התקפות קשות של ערבים על הדרכים ועל היישובים היהודיים בארץ - וכו' התחילה מלחמת העצמאות. הדרך לירושלים נחסמה, ונפגעה אספקת המים לעיר. שירות של משריגים נשאו נשק ומזון לירושלים דרך שער הגיא ("באב אל-נואד") וספגו אבדות כבדות ובמקרים רבים אף לא הצליחו להגיע לעיר. במשך ששה חודשים נאלצו יהודי ירושלים לצמצם מאד צריכה של מים, לחם ומצרכים בסיסיים. במבצע סודי סללו הלוחמים היהודים דרך חדשה לירושלים - "דרך בורמה" שהיתה מסתרת מעיני הערבים, וכו' התגברו על חסימת הדרך לעיר וחדשו את אספקת המזון והמים. את הזרמת המים לעיר חדשו בעזרת צנור מים שכנה "קו השלוח", והקל על המחסור החמור במים בעיר.

ירושלים - בירתה של מדינת-ישראל (משנת 1948)

ירושלים במלחמת העצמאות

למחרת הכרזת האו"ם על תכנית החלוקה, ב-29 בנובמבר 1947, החלה מתקפה מצד התושבים הערבים ברחבי הארץ. ממערב לירושלים נמצא ציר הגישה היחיד לעיר. הפורעים הערבים תקפו את השירות שהובילו מזון, מים וציוד רפואי לעיר, ולכן היתה ירושלים כלה נתונה במצור. לאחר רצף של קרבות, שהראשון והחשוב שבהם היה מבצע נחשון, ופריצת דרך חלופית, היא דרך בורמה, נצלה ירושלים והוסר איום נתוק העיר משאר חלקי הארץ. בזמן שהכרזה הקמת מדינת-ישראל, היתה ירושלים נתונה במצור. למחרת ההכרזה, פלשו לישראל חמשה צבאות של מדינות ערביות בכונה לכבוש את המדינה היהודית שזה עתה קמה. שני צבאות הפנו לירושלים: הצבא המצרי והלגיון הערבי של צבא ירדן.

מצבו של הרבע היהודי היה קשה במיוחד, משום שהיה מנתק משאר חלקי ירושלים. חמשה ימים לאחר שעזבו הבריטים את הארץ (ב-14 במאי 1948), נכנסו כוחות של הפלמ"ח (פלגות מחץ)

לרבע היהודי הנצור דרך שער ציון, והביאו אספקה ותגבורת. למחרת שוב השתלטו הירדנים על העיר העתיקה, והמצור על הרבע חדש. אחרי קרבות קשים, שנמשכו עוד עשרה ימים, ב-28 במאי נפל הרבע היהודי בידי הירדנים, מגנניו נלקחו בשבי ובתי-הכנסת שבו נהרסו.

ירושלים - עיר חצויה (1948-1967)

עם תם מלחמת העצמאות, (מלחמת השחרור), שרטטו גבולות "הקו העירוני", קו הגבול בין ישראל לירדן, שחלק את ירושלים לשניים. העיר העתיקה והמקומות הקדושים לשלוש הדתות, השכונות שמצפון ומדרום לה וכן מזרח העיר, כולל הר הזיתים, היו בשליטת ירדן. מערב העיר וכן מבלעת על הר הצופים היו בשליטת ישראל. בין שני חלקי העיר הוקמו חומות בטון וגדרות שסמנו את הגבול. לאורך הגבול היה מעבר אחד - "שער מנדלבאום" - שממנו יצאה אחת לשבועים שירת אספקה אל המבלעת הישראלית הנצורה בהר הצופים.

מוסדות המדינה עוברים לירושלים

עם הכרזת המדינה הפכה ירושלים לעיר הבירה של מדינת-ישראל. משרדי הממשלה עברו לירושלים, הכנסת התכנסה בירושלים ונבחר נשיא המדינה הראשון, ד"ר חיים ויצמן. הוקם בית-המשפט העליון העברי ששכן ב"מגרש הרוסים" עד למעבר למשכנו החדש בקרית בן גוריון בשנות ה-90; לאחר שנבחר יצחק בן-צבי לנשיא השני, בדצמבר 1952, קבע את משכנו בירושלים, ומאז נמצא משכן נשיאי ישראל בעיר.

צמיחתה של ירושלים

לאחר מלחמת השחרור גדלה ירושלים במהירות, בעקב עקב הצטרפותם של עולים חדשים ושל מפגנים מהעיר העתיקה. חלקם שכנו במעברות כמו מעברת תלפיות ובשכונות הערביות שנגטשו מיושביהן, כמו מוסררה, טלביה ועין כרם. בשנות ה-50 וה-60 נבנו שכונות חדשות עבור העולים, כמו שכונת הקטמונים, עיר גנים וקרית מנחם, קרית יובל ושמואל הנביא.

האוניברסיטה העברית ובית-החולים הדסה, שעד קום המדינה שכנו בהר הצופים, נאלצו לעבר למשכן זמני בתוף העיר, וכך הוקמו קמפוס האוניברסיטה בגבעת רם ובית-החולים הדסה בעין כרם. בעיר נבנו כמה מבנים בעלי חשיבות לאמית: מרפז בנייני האמה שבו נערכים כנוסים, תערוכות וקונגרסים, בית העלמין הצבאי הראשי בהר הרצל, מוזאון "יד ושם" להנצחת קרבנות השואה ועוד. גם גנים צבוריים גדולים הוקמו בתקופה זו, בהם גן העצמאות, גן סאקר ויער ירושלים.

העיר העתיקה

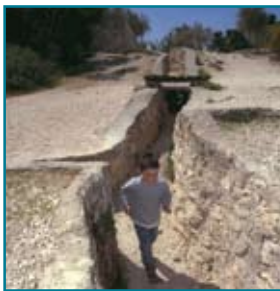
העיר העתיקה - השטח שבין החומות על רבעיו, עיר דוד ויהר ציון - נותרה בידי הירדנים במשך 19

שָׁנִים, וּבְרֵבַע הַיְהוּדִי הַהָרוּס לֹא נִבְנְתָה שְׁכוּנַת מְגוּרִים יְרֵדְנִית וְהוּא לֹא שָׁקֵם. הַיְהוּדִים קוּוּ לַיּוֹם שְׁבוּ יְרֵשׁוּ לְבִקְרָה וּלְהַתְגוּרָר בְּעִיר הָעֵתִיקָה, וּבִיְנִיתִים הַסְתַּפְּקוּ בְּתַצְפִּיּוֹת אֶל עֵבֶר הַרִיסוֹת הַרְבֵּעַ הַיְהוּדִי וְאֶל הַר הַבַּיִת מִבְּנֵינִים גְּבוּהִים בְּצֵדָה הַיִּשְׂרָאֵלִי שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם.

יְרוּשָׁלַיִם הַמְּאֻחָדֶת (מִשְׁנַת 1967)

מִלְחַמַת שֵׁשֶׁת הַיָּמִים

רְקַע

מִלְחַמַת שֵׁשֶׁת הַיָּמִים פָּרְצָה ב־5 בַּיּוֹנִי, 1967, כִּי בְּאֶרֶץ תַּשְׁכ"ז, בְּעֵקֶבּוֹת נִסְיוֹן מְשֻׁלָּב שֶׁל מְצָרִים, סוּרְיָה וַיְרַדּוּ לְהַשְׁמִיד אֶת מְדִינַת-יִשְׂרָאֵל הַצְּעִירָה. לְמִלְחָמָה קִדְמוּ שְׁבוּעוֹת שֶׁל מְתִיחוֹת וַחֲשֻׁשׁ מִמְתַּקְפָּה עֲרַבִּית כּוֹלֶלֶת עַל יִשְׂרָאֵל. לְאַחַר תְּקוּפָה שֶׁל הַמַּתְנָה, פָּתְחָה יִשְׂרָאֵל בְּמִתְקַפָּה עַל צְבָאוֹת מְצָרִים וְסוּרְיָה. בְּמִקְבִּיל, נִסְתָּה יִשְׂרָאֵל לְהַעֲבִיר לְמִלְחָה יְרֵדְן אֶת הַמָּסָר, שְׂאִין רְצוּנָה בְּמִלְחָמָה עִמוּ וְכִי אֵין בְּכוּנְתָה לַיּוֹם הַתְּקַפָּה עַל שְׁטַח מְמֻלְכֶת יְרֵדְן, וּבְכֻלָּל זֶה מְזַרְח יְרוּשָׁלַיִם וְהַגְּדָה הַמְעַרְבִית לַיְרֵדְן. בְּבִקְרָה הַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן לְמִלְחָמָה, עִם תְּחִלַּת הַמְעַרְכָּה הַצְּבָאִית מוֹל מְצָרִים, הַתְּחִילוּ הַיְרֵדְנִים בְּהַפְּגֹזַת תּוֹתָחִים לְכָל אַרְף קוֹ הַגְּבוּל הַמְּשֻׁתָּף. מוֹלֵם נִצְבּוּ כּוֹחוֹת צַה"ל תַּחַת פְּקוּדוֹ שֶׁל אֱלוֹף פְּקוּד הַמְּרֻכָּז עֲזִי נֶרְקִיס ז"ל.

בְּמַהֲלָךְ שֵׁשֶׁת יָמִי הַמִּלְחָמָה כְּבִשָּׁה יִשְׂרָאֵל שְׁטָחִים נֶרְחָבִים בְּסִינִי וְכֵן אֶת רְצוּעַת עֲזָה, רְמַת הַגּוֹלָן, הַגְּדָה הַמְעַרְבִית לַיְרֵדְן וּמְזַרְח יְרוּשָׁלַיִם.

מַהֲלָךְ הַמִּלְחָמָה בִּירוּשָׁלַיִם

בְּמַהֲלָךְ שֵׁשֶׁת הַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים לְמִלְחָמָה תְּקַפּוּ חִיְלֵינוּ אֶת כּוֹחוֹת צְבָא יְרֵדְן מְכוּוֹן יְרוּשָׁלַיִם, לְטְרוֹן וְקַלְקִילִיָּה. בְּרֵב הַקְּרָבוֹת הִיָּתָה יְדֵי חִיְלֵי צַה"ל עַל הָעֵלְיוֹנָה, אַף הַמְעַרְכָּה בְּצִפּוֹן יְרוּשָׁלַיִם וְהַפְּרִיצָה אֶל הָעִיר הָעֵתִיקָה הָיוּ קִשׁוֹת. כּוֹחַ אַחַד שֶׁל חֲטִיבַת הָרֵאָל כְּבִשׁ אֶת הַהָרִים מְצִפּוֹן לִירוּשָׁלַיִם. חֲטִיבַת יְרוּשָׁלַיִם, אֲשֶׁר הִחְלָה אֶת הַלְחִימָה בְּעִיר, כְּבִשָּׁה אֶת רֶכֶס אַרְמוֹן הַנְּצִיב שְׁבַדְרוּמָה. חֲטִיבַת צִנְחָנִי הַמְלוֹאִים כְּבִשָּׁה אֶת גְּבַעַת הַתְּחַמְשֵׁת שְׁמֻצְפּוֹן לְעִיר וְאֶת הַדְּרָךְ לְהַר הַצּוֹפִים. קֶרֶב הַהֲשִׁתְלָטוֹת עַל הַמַּתָּחַם הַמְּבַצֵּר שְׁבַגְבַּעַת הַתְּחַמְשֵׁת, שְׁבוּ נֶהְרְגוּ 37 חִיְלִים מִחֲטִיבַת הַצִּנְחָנִים, הָיָה אֶחָד הַקְּרָבוֹת הַקְּשִׁים בְּיֹתֵר בְּמִלְחָמָה.

שְׁחִירוֹ הָעִיר הָעֵתִיקָה וְהַכְּתַל הַמְעַרְבִי

הַקְּרֵב עַל יְרוּשָׁלַיִם הִכְרַע בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִלְחָמָה, 7 בַּיּוֹנִי, כַּאֲשֶׁר כּוֹחוֹת צְבָא יְרֵדְן הִחְלוּ לְסַגֵּת מִיְהוּדָה וְשׁוּמְרוֹן.

בְּמַהֲלָךְ הַקְּרָבוֹת כְּבִשׁוּ כּוֹחוֹת צַה"ל שְׁטָחִים רַבִּים וּבְכֻלָּם עֲטְרוֹת וּנְוָה יַעֲקֹב שְׁמֻצְפּוֹן לִירוּשָׁלַיִם, גּוֹשׁ עֲצִיּוֹן וְחִבְרוֹן מְדָרוּם לְעִיר וּמְמֻזְרָחָה - אֶת מַעְלָה אֲדוּמִים, אֶת צִפּוֹן יָם הַמֶּלַח וְכַמוּבָן, אֶת הָעִיר הָעֵתִיקָה. בְּטָרֵם יִצְאוּ הַלּוֹחֲמִים לְכַבוֹשׁ הָעִיר הָעֵתִיקָה, פָּנָה מִפְּקֹד חֲטִיבַת הַצִּנְחָנִים, אֱלוֹף מְשֻׁנָּה מְרֻדְכִי (מוֹטָה) גּוֹר,

לכלל חילי הפחות ואמר: "אנו עולים אל העיר העתיקה, אנו עולים אל הר הבית, אל הכתל המערבי. העם היהודי מחכה לנצחונות. ישראל מחכה לשעה היסטורית. עלו והצליחו!" מאות צנחנים פרצו לעיר העתיקה בריצה דרך שער האריות. תוף דקות ספורות נאספו הצנחנים ברחבת הר הבית. מוטה גור הכריז בקול נרגש במכשיר הקשר: "הר הבית בידינו! אני חוזר: הר הבית בידינו!" הצנחנים ירדו אל הרחבה הצרה של הכתל המערבי, שרגל ישראלית לא דרכה בה מזה 19 שנים. הצנחנים בכו מהתרגשות, והרב הצבאי הראשי דאז, האלוף הרב שלמה גרון, תקע בשופר וברך: "שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה."

התרחבות העיר לאחר מלחמת ששת הימים - שכונות הלון
לאחר מלחמת ששת הימים שטחה של העיר כמעט הכפל ובשטחים החדשים נבנו השכונות הגדולות רמות אשכול, הגבעה הצרפתית, נוה יעקב, גילה, תלפיות מזרח, רמות אלון ופסגת זאב. בשנות ה-90 נבנו שכונות נוספות כמו גבעת משואה, מלחה, רמת שלמה, ונהר חומה.

חק יסוד: ירושלים בירת ישראל

ביולי 1980, 13 שנים לאחר מלחמת ששת הימים והשיבה לירושלים, נחקק בפנסת חק יסוד: ירושלים בירת ישראל. החק קובע כי ירושלים השלמה והמאחדת היא בירת ישראל ומקום מושבם של הנשיא, הכנסת, הממשלה ובית המשפט העליון. החק מצין גם שיש לשמור על כל המקומות הקדושים ליהדות, לנצרות ולאסלאם.

יום ירושלים

עם תם המלחמה קבעה הממשלה את היום השלישי למלחמה, יום כ"ח באיר, כ"יום ירושלים", ומדי שנה בשנה מתקיימים ביום זה טקסים מיוחדים לציון אחוד העיר ולומדים על כך בבתי-הספר.

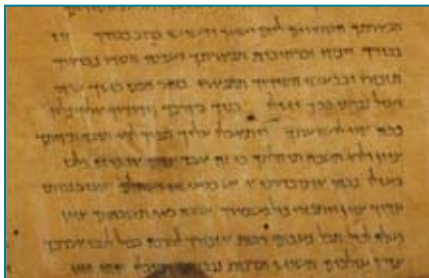

פרק ב':

לשון עברית, אישים, מבנים וערכים בירושלים

1. שיר אהבה לירושלים

מזמור האהבה לירושלים, בן אלפים שנה

מזמור האהבה לירושלים, בן אלפים שנה

"שיר אהבה לירושלים", בן אלפים שנה, נמצא בין מגלות קומראן במדבר יהודה.

שיר האהבה, הכתוב בשיטת אקרוסטיכון (על-פי סדר האלף-בית) כולל שורה הדומה באופן מפתיע לשורה מההמנון הלאומי "התקווה". בשיר העתיק נכתב "לא תאבד תקנתך ציון ולא תשכח תוחלתך", ואלו בהמנון - "עוד לא אבדה תקנתנו... ארץ ציון וירושלים".

ד"ר יונתן בן דב מרשות העתיקות מסביר:

"מדבר בשיר שנמצא במגלת מזמורים במדבר יהודה. הרב הגדול במגלות הוא מזמורים מהתנ"ך אבל יש גם כמה מזמורים שלא נמצאים בתנ"ך, וזה אחד מהם. קשה להצביע על זהות הכותב או על הקבוצה שאליה השתייך. יש כאן עברית מקראית מאחרת, מישהו שכותב אחרי תקופת המקרא ומנסה לחקות את שפת המקרא ואת הסטנדרטים של הכתיבה בתקופה ההיא. זה מתאים מאוד לתלמידים כי זה טקסט ששכב באדמה כל-כף הרבה שנים, ובכל זאת מציג עברית כל-כף רעננה, של סופר יצירתי ומעניין שאהב את ציון."

שיר אהבה לירושלים

אזכירך לברכה ציון
בכל מאודי אני אהבתיך
גדולה תקנתך, ציון, ושלום
ותוחלת ישועתך לבוא
דור ודור ידורו בך
ודורות חסידים תפארתך
המתאווים ליום ישעך
וישישו ברב כבודך
זיו כבודך יינקו
וברחובות תפארתך יעכסו...

2. אישים ובתים

א. רבי יהודה הלוי

רבי יהודה הלוי נולד (כנראה) בשנת 1085, בצפון ספרד. הוא עסק ברפואה ובמסחר וזכה לחנוך מקיף ולהשכלה יהודית וגם כללית-ערבית. הוא התרועע עם משוררים יהודים והתקבל בכבוד גדול בטולדו, שם שמש כרופא החצר של המלך. בהמשך עזב את טולדו ועבר לדרום ספרד. מצבו הפלפלי היה טוב מאד, חוג ידידיו התרחב וכמעט בכל מקום שהגיע אליו, התקבל בהערצה. רבי יהודה הלוי התפרסם במיוחד בזכות ספרו הפילוסופי-יהודי, שנודע בעברית בשם "הפזרי". משום כמיהתו הגדולה לעלות לארץ-ישראל, הפליג רבי יהודה הלוי ב-1140 מזרחה והגיע למצרים. סביבו נוצר מיד חוג של מעריצים משכילים אשר הפצירו בו להשאר במצרים, אולם הוא חשש שלא יספיק לראות את ארץ-ישראל. ממצאי גניזת קהיר (אסף גדול של כתבי יד וספרים יהודיים שנכתבו בין המאה ה-9 והמאה ה-19 ונשתמרו בגניזה בעלית הגג של בית-הכנסת "בן-עזרא" בקהיר) מעלים כי עזב את מצרים בחדש סיון ונפטר בארץ-ישראל בחדש אב של אותה שנה. אנדה מהמאה ה-16 מספרת כי הגיע לירושלים, נשק את אבניה ודקלם את שירו "ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך". הדקלום עורר את חמתו של מסלמי שעבר שם על סוסו, והוא דרס אותו למות.

ציון, הלא תשאלי לשלום אסיריך, דורשי שלומך והם יתר עדריך.
מים ומזרח ומצפון ותימן, שלום רחוק וקרוב שאי מכל עברך.
ושלום אסיר תאנה נותן דמעיו כטל חרמון ונכסף לרדתם על הרריך,
ענותך אני תנים ועת אחלם שיבת שבותך אני כנור לשיריך, לבכות.

רבי יהודה הלוי כואב את כאבה של ציון החרבה. הוא מדמה עצמו לאסיר האוהב את ציון, נזכר ביופיה ובהדרה שחרבו, חולם על העיר ובוכה עליה.

ב. הרב אברהם יצחק הכהן קוק

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, המכונה גם הראי"ה, נולד ב-1865 בעיירה גריבה שבבלטביה. הרב קוק, מאבות הציונות הדתית, היה הרב הראשי האשכנזי הראשון בארץ-ישראל, פוסק, מקבל והוגה דעות. פסקי ההלכה שלו מהווים יסוד לפסיקה בעניינים שבין אדם לחברו ומצוות התלויות בארץ.

הרב קוק שמש ברבנות בבלטביה, עלה לארץ-ישראל ב-1904, בתקופת העליה השנייה, ופתח משנה פילוסופית-קבלית אוהדת ביחס לציונות ולישוב החדש. הוא נתמנה לרב של יפו והמושבות. בתם מלחמת העולם הראשונה, לאחר תקופה של כשלוש שנים בלונדון, חזר הרב קוק לארץ-

ישראל, וב-1919 נתמנה לרב האשכנזי של ירושלים, לאחר שראשי המוסדות והישיבות ורב רבני ירושלים חתמו על מכתב מנוי. בכך איש משרה שהיתה מיתמת כמה שנים. בהמשך יסד את ישיבת "מרפז הרב" וכוון את הרבנות הראשית, שבה ראה מוסד להנהגה רוחנית כלל-עולמית.

ב-1921 נתמנה לרב הראשי האשכנזי הראשון של ארץ-ישראל.

בית הרב קוק

בית הרב אברהם יצחק הכהן קוק שוכן במרכז העיר, בין רחוב יפו לרחוב הנביאים.

בסמוך לביתו יסד הרב קוק את ישיבת "מרכז הרב", במטרה להפכה למרכז רוחני חשוב, שישמש דגמה להתחדשות הרוחנית בארץ-ישראל ולחזרתה של ירושלים למעמדה הקדום במרכז החיים הלאומיים. הישיבה, שהתפתחה וקימת עד ימינו בשכונת קרית משה, נחשבת למרכז הרוחני של הציונות הדתית.

רב המושבות החקלאיות - מאת תמר הירדני

רק שתי מלים היו כתובות על השער: "בית הרב".
"איזה רב?" שאלה נעה.

"הרב אברהם יצחק הכהן קוק, השיב אביחי.

"אז למה כתוב רק 'בית הרב'?" התפלא ירון.

"מפני שכלם הכירו את הרב קוק, חיך אביחי. "הוא היה הרב הראשי של ירושלים, ואיש כל-כף מיוחד, עד שכשמישהו אמר 'הרב' - כלם ידעו למי הוא מתכוון."
הרב קוק גר בחצר קטנה בלב ירושלים לפני כשמונים שנה, ברחוב שנקרא היום על שמו - רחוב הרב קוק.

השלושה טפסו במדרגות לקומה השנייה והגיעו למוזאון, שהציג תערוכה חדשה בנושא שמטה. "השנה הבאה היא שנת שמטה, הזכיר אביחי. "במשך השנה הזו אסור לחקלאים לעבד את האדמה, עליהם לתת לה לנוח."

"איך זה קשור לרב קוק?" שאלה נעה, "הרי הוא לא היה חקלאי, נכון?"

"נכון, אשר אביחי, "אבל בשנת 1910, שהיתה שנת שמטה, כהן הרב קוק פרב של המושבות החקלאיות בארץ-ישראל, הסביר אביחי בעודם מתהלכים ומתבוננים בתמונות של אפרים יהודים, "החקלאים פחדו מאד - אם לא יעבדו את האדמה במשך שנה שלמה, מה יאכלו? איך יתפרנסו? הרב קוק חפש פתרון, וגלה שרבנים גדולים בשנות שמטה קודמות פסקו שאפשר למכר את השדות לגויים למשך שנה, מפני שהם הרי אינם מחיבים לשמר שמטה. קוראים לזה 'התר מכירה'."

"אני לא מבין איך זה פותר את הבעיה..." אמר ירון.

"אם השדה שיך לאדם שאינו יהודי, מתר ליהודי לגדל בו תבואה, הסביר אביחי, "כי הרי הוא רק הפועל ולא בעל השדה."

"זה לא נראה לי בכלל!" התרגזה נעה. "אם ה' אמר שצריך לתת לאדמה לנוח - אז היא צריכה לנוח. ומה פתאום למכר לגוי שדה בארץ-ישראל?!"

"גם הרב קוק הרגיש שהפתרון לא פשוט, נאנח אביחי. "הוא רצה בכל לבו שהתורה תשמר, אבל גם דאג לחקלאים. הוא חשש שאם ישמרו את השמטה, עלול מפעל החקלאות בארץ-ישראל להתמוטט, והיהודים יעזבו את הארץ."

"ומה קרה בסוף?" שאל ירון.

"בואו נראה, הצביע אביחי על כמה מצגים בתערוכה. ירון ונעה קראו על הנוחים של הרב קוק

עם רבנים אחרים ועם חקלאים.
"לא כלם קבלו את ההתר של הרב קוק," סכם אביחי, "אבל חקלאים רבים נצלו בזכותו מרעב. אחרי שנה הם קנו את שדותיהם בחזרה והמשיכו להתפרנס מהם."
"אם כן, אני לא מבינה איך הצליחו לשמור את השמטה בימי התורה," אמרה נעה.
"נכון, גם אז שאלו החקלאים: 'מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו,' אמר אביחי, "ומי יודע מה ענה להם ה'...?"

ג. אליעזר בן-יהודה

אליעזר בן-יהודה, האיש שראה את יעוד חייו בהחייאת השפה העברית, התגורר בסוף המאה ה-19 ברחוב אתיופיה שבמרכז ירושלים, שם עומד עד היום ביתו, אם כי אינו משמש להנצחה. עד אז לא הייתה השפה העברית שפה מדוברת, אלא שפת תפלה ולמודי קדש בלבד. רב יהודי הארץ באותם ימים היו עולים חדשים ממקומות שונים בעולם, ובינם לבין עצמם דברו בשפת אמם. גם אליעזר בן-יהודה היה עולה חדש בירושלים, והוא טען כי דוקא בתקופה שבה עם-ישראל מתאחד בירושלים ומקים מחדש את מולדתו בארץ-ישראל, יש הכרח בשפה אחת, וכי בלי שפה אחת לא יתכן עם אחד.

אליעזר בן-יהודה יזם פעולות רבות להשבת השפה העברית אל הרחוב היהודי. בתוך ביתו הקפיד לדבר אף ורק עברית. הוא למד עברית, ערך עיתונים בעברית ויסד ספרייה על טהרת הלשון העברית. בחדר העבודה שבביתו שקד על כתיבת מלון עברי גדול - "מלון בן-יהודה" - והגה מלים חדשות רבות, שבהן משתמשים עד היום.

אנשי הישוב הישן התנגדו לחדושו של אליעזר בן-יהודה ואף הטילו עליו כמה חרמות. הם טענו כי הוא מיצר "בית חרשת למלים" וכי העברית שלו היא "מלאכותית עד לאין שעור". בשנת 1913 היה בן-יהודה שותף ל"מלחמת השפות" - וכוח צבורי על מקומה של השפה העברית המתחדשת במערכת החינוך היהודי בארץ-ישראל. הכוח פּרץ לאחר שהחלט כי שפת ההוראה בטכניון תהיה גרמנית. הכוח התרחב לשאר מערכות החינוך בארץ וב-1914 הסתיימה "מלחמת השפות" בנצחונם של תומכי העברית.

דגמאות למלים שחדש אליעזר בן-יהודה:

כדור, גלידה, רכבת, כרובית, פצצה, אופנים, מקלחת

מלים שמקצרות הסבר ארץ:

קנה רב און = תותח

בית פקידות העיר = עירייה

בית עינים = משקפים

מחסה מגשם = מטרייה

אַליעזר בן-יהודה

מלים: ירון לונדון

כְּמוֹ הַנְּבִיאִים הַקְּנָאִים לְשֵׁם
הוא קָנָא לַפֶּעַל וְלַתָּאֵר וְלְשֵׁם.
וּבַחֲצוֹת, הָעֵשְׂשִׁית בַּחלוֹנוֹ,
הָיָה רוֹשֵׁם בְּמִלוֹנוֹ תְּלֵי תְּלִים
מְלִים יְפוֹת, מְלִים עָפוֹת,
מִתְגַּלְגְּלוֹת מִן הַלְּשׁוֹן.
אַלְיַעֲזָר, מְתִי תִשְׁכַּב לִישׁוֹן?
הֵן קוֹמְתָהּ כְּמַעֲט אֲפִים שְׂחָה
וְהָעֵבְרִית אֲשֶׁר חִפְתָּה אֲלֵפִים
הִיא תִמְתִּין לָךְ עַד בּוֹא הַשְּׁחַר.

אַלְיַעֲזָר בן-יהודה

יְהוּדֵי מְבַדְּחִים

מְלִים מְלִים, מְלִים מְלִים

הוא בָּדָה מִמוֹחוֹ הַקּוֹדֶחַ.

אִם נִמְהָה הָעֵבְרִית אֲלֵפִים, נוֹ אִז מָה?

הִבָּה נְעִירְנָה וְנִמְצִיא אֶת הַיְזָמָה,

אֶת הַמְּגִהָץ, אֶת הַפְּצָצָה, אֶת הַרְהוּט

בְּקִצָּה נוֹצָה בְּכֶתֶב רְהוּט.

כְּתַב כְּרוּבִית, כְּתַב גְּלִידָה,

כְּתַב אֶת כָּל, אֶת כָּל מְלוֹן בֶּן-יְהוּדָה.

וְעוֹד הוֹסִיף מְלִים לְבְרָא

וְנוֹצְתוֹ הַמְּהִירָה לֹא נָחָה

וְהַשְּׁפָה גְּדִלָה

וְלֹא הִכִּירָה אֶת מְרָאָה דְמוּתָהּ

אֶת מְרָאָה דְמוּתָהּ בְּבוֹא הַשְּׁחַר.

אַלְיַעֲזָר בן-יהודה...

ד. יצחק ורחל ינאית בן-צבי

יצחק בן-צבי (1884-1963) הָיָה נְשִׂיאָה שֶׁל מְדִינַת-יִשְׂרָאֵל, הִיסְטוֹרִיוֹן וּמְרָאֵשִׁי תְּנוּעַת
הָעֵבְרִית בְּאַרְץ-יִשְׂרָאֵל. נִמְנָה עִם מִסְדֵי "פּוֹעֲלֵי צִיּוֹן" וְכַחֲבֵר כְּנֶסֶת מְטַעַם מְפָא"י. חָקַר אֶת תּוֹלְדוֹת
עַם-יִשְׂרָאֵל וְאַרְץ-יִשְׂרָאֵל וְהִתְמַקְדֵּד בְּחִקְרֵי קְהֵלוֹת יִשְׂרָאֵל הַשּׁוֹנוֹת, בְּרִאשׁוֹן עֵדוֹת הַמְּזֻרָח. נִבְחַר
שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים לְכַהֲנַת נְשִׂיא מְדִינַת-יִשְׂרָאֵל.

רחל ינאית בן-צבי (1886-1979) נולדה בעירה מאלין בקייב שברוסיה. היא הייתה סופרת ומחנכת, אגרונומית בהשכלתה, מהפעילות המרכזיות בתנועת העבודה, פעילה בהגנה העצמית היהודית בישוב, אשת צבא במדינת-ישראל ורעיית נשיא מדינת-ישראל לשעבר, יצחק בן-צבי. היא הצטרפה לפעילות במפלגת "פעלי ציון" בעקבות הזעזוע שעוררו בה הידיעות על פרעות קייב ב-1903. היא אף השתתפה בקונגרס הציוני ה-7 בבזל כנציגת עירתה. בשנת 1908 עלתה לארץ-ישראל ועברה להתגורר בירושלים יחד עם בעלה, יצחק בן-צבי, ועסקה בשמירה ובהגנה על הארץ.

יד יצחק בן-צבי

"יד יצחק בן-צבי" הוא מכון לחקר תולדות ארץ-ישראל וקהלות ישראל במזרח. המכון נמצא בשכונת רחביה. יצחק בן-צבי היה מאבות התנועה הציונית, ופעיל מרכזי במוסדות הלאומיים שקדמו להקמת המדינה. בשנת 1952 מנה לנשיאה השני של המדינה. באותה עת התגורר בן-צבי בדירה צנועה בבנין בשכונת רחביה, ומפנין שסרב לעבור למשכן מפא"ר, נקבע משכן הנשיא בבנין סמוך לביתו, ובחצר הוקמו שני צריפים שודיים ששמשו לטקסים ולקבלות פנים רשמיות של אורחי הנשיא.

לצד תפקידו הצבאי עסק יצחק בן-צבי בחקר קהלות ישראל הנדחות ובחקר ארץ-ישראל. לאחר מותו הוקם המכון, הממשיך את מפעל חייו וקרובי על-שמו. המכון פועל מתוך הבית שהיה משכן הנשיא בתקופתו של בן-צבי, וכולל כיום מכון מחקר, ספרייה והוצאה לאור של ספרי מחקר. מטעם המכון נערכים סיורים, הרצאות וכנסים בנושאים הקשורים לחקר ירושלים, ארץ-ישראל ויהודי המזרח.

הפועלות העבריות ורחל ינאית - מאת תמר הירדני

"איזה מין שם זה 'ינאית'?" עקמה נעה את אפה.

"רחל החליטה להוסיף לעצמה את השם 'ינאית', הסביר אביחי, "לכבודו של המלך החשמונאי הנערץ, ינאי. רחל קנתה שגם היא, כמוהו, תצליח לעזר לעם-ישראל."

את הדברים האלה ספר אביחי לירון ולנעה בעת שישבו בצריף הגדול של "יד בן-צבי" בשכונת רחביה בירושלים. "במקום הזה התגוררה רחל ינאית עם בעלה, יצחק בן-צבי, שהיה הנשיא השני של מדינת-ישראל. כשהתגוררו פה, היה להם בסוף הכל צריף קטן וצנוע."

"בשכונת רחביה?" התפלא ירון, "הרי שכונת רחביה היא שכונת יקרה!"

"אולי כיום," ענה אביחי, "אבל כשהקימו את רחביה, לפני כמעט תשעים שנה, חלק מהאנשים יכלו לשלם רק עבור המגרש, וכמה מהם נאלצו לגור בצריפים עד שחסכו די כסף כדי לבנות בית צנוע. רחל ינאית ויצחק בן-צבי חיו חיי פשטות ורק בקשו לעזר לעם-ישראל בכל דרך. זאת הסבה שרחל החליטה להפוך את החלק הזה של המגרש, הצביע אביחי על חלקת דשא גדולה שהשתרעה בצד הצריף, "למשק חקלאי."

"זה כבר מגזם!" קראה נעה, "משק חקלאי באמצע שכונת מגורים?"

"לא סתם משק חקלאי," חייך אביחי, "אלא משק של פועלות עבריות!" הוא שלף מתיקו תמונה גדולה ומצהיבה, שבה נראו כמה נשים עודרות את האדמה. "רחל ינאית התעקשה לשלב נשים בעבודה ובעשייה בארץ-ישראל. היא אמרה: 'אנחנו כמו בנות צלפחד! גם לנו מגיעה נחלה ואחיזה

בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. גַּם אֲנַחְנוּ מִסְגָּלוֹת לְזֹרַע וְלִקְצֹר וְלִהְפֹּךְ לְחֶלֶק מֵהָאֶרֶץ
הַזֹּאת!”

”אָבֵל זֶה לֹא כָל-כֶּף נָכוֹן, הַתְּעַרְב יְרוּן, ”עֲבוּדַת אַדְמָה הִיא עֲבוּדַת קֶשֶׁה
מְאֹד שֶׁדוֹרְשֶׁת מְאֻמָּץ גּוֹפְנִי וְכַח רֹב; וּבְאוֹתָהּ תִּקּוּפָה רֹב הַגְּבָרִים עֹבְדוּ, וְרֹב
הַנָּשִׁים גָּדְלוּ אֶת הַיְלָדִים - אִז אִיךָ הִיא רָצְתָה שֶׁהֵן תַּעֲבֹדְנָה בְּמִשְׁקָ?”

”הַמִּשְׁק שֶׁל רַחֵל יִנְאִית הַתֵּיחֵד בְּכֶף שֶׁהַפּוֹעֵלוֹת עִסְקוּ בְּפִתּוּחַ שִׁטּוֹת
חֲכָמוֹת לְשִׁפּוֹר הַיְבוּל, וּפְחוֹת בְּעֲבוּדַת הַקֶּשֶׁה עֲצָמָה, ”הַסִּבִּיר אַבְיָחִי.
”בְּזָכוֹת כֶּף יִכְלָה הָאִשָּׁה הַזֹּאת, ”הוּא הִצְבִּיעַ עַל אִשָּׁה בְּתַמוּנָה, ”לְהִבִּיא
אֶתָּה אֶת יְלָדֶיךָ לְמִשְׁק, וְכֶף הֵם גַּם נִהְנוּ וְגַם לְמָדוּ.”

”וְזֶה הַצְּלִיחַ?” הַסְתַּקְרְנָה נֵעָה.

”הַהַצְּלָחָה הִיְתָה גְדוּלָה כָּל-כֶּף, ”סִפֵּר אַבְיָחִי, ”עַד שֶׁלֹּא הָיָה מְקוֹם לְכָל הַנָּשִׁים
שֶׁרָצוּ לְהַצְטַרֵף - וְהַמִּשְׁק עָבַר לְמְקוֹם אַחֵר, שֶׁבּוּ פָּעַל עוֹד עֲשָׂרוֹת שָׁנִים.”

חידון הילדים ירושלים שלי

הכותל המערבי

משכן הכנסת

שער האשפות

כיכר צה"ל

ימין משה

שער ציון

מעיין השילוח

נקבת חזקיהו

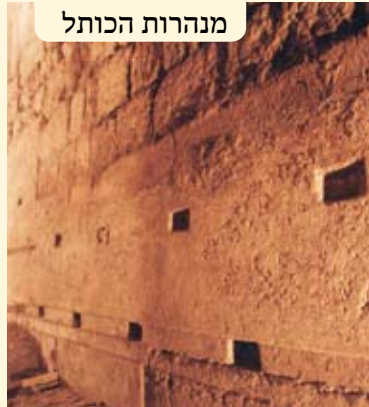
תצפית להר הבית

חומות העיר

מנהרות הכותל

מגדל דוד

חידון הילדים ירושלים שלי

לתלמידי כיתות ה' במערכת החינוך

מפגש עם העיר ירושלים לדורותיה, הלשון העברית, אישים מבנים וערכים

המקראה בהפקת תנועת "מבראשית"

עורכים: יקי מנדלסון, צבי נאמן **כתיבה:** ד"ר אייל דוידסון **השלמות וליוי מקצועי:** ד"ר יוסי שפנייר **בקרת תוכן:** ד"ר מיכאל גרינצוויג **צוות היגוי ותוכן:** ועדת חידון הילדים הארצי- משרד החינוך, מנהל חברה ונוער, המנהל הפדגוגי והאגף לחינוך יסודי, מנח"י- פסיפס ירושלמי, תנועת מבראשית.

מדינת ישראל
משרד החינוך

עיריית ירושלים

מרכז חידון ירושלים שלי במנהל חברה ונוער **כתובת:** משרד החינוך דבורה הנביאה 2 ירושלים. **טלפון:** 02-5603112 **פקס:** 02-5603886

כתובת דוא"ל: shlomove@education.gov.il **אתר האינטרנט:** www.edu.gov.il/jeh